

Arslan TOPAKKAYA*

J. G. Fichte'de Devlet ve Mülkiyet İlişkisi

Özet

Mülkiyet hakkı vazgeçilemez temel bir haktır. Toplumda yaşayan herkes bu hakka sahiptir. Bunun için insanlar aralarında bir mülkiyet anlaşması imzalamak zorundadırlar. Bu anlaşma olmadan mülkiyet hakkı söz konusu değildir. Fichte mülkiyet hakkını çalışma kavramıyla temellendirir. Bu hak hukukla garanti altına alınmak zorundadır. Mülkiyete ve herhangi bir işe sahip olmayanlara devlet ya da vatandaşlar yardım etmek zorundadır. Devlet bütün vatandaşların mülkiyet hakkını yasalarla garanti altına almalıdır. Devlet mülkiyetin maddesine sahipken birey onun formuna sahiptir. Fakat mülkiyet gerçek anlamda Tanrı'ya aittir. Devlet hem hukuksal hem de çalışmayla elde edilen mülkiyeti korumak zorundadır. Son olarak devlet vatandaşların haklarını mümkün olduğu kadar iyileştirmek durumundadır.

Anahtar Terimler

Mülkiyet, Hukuk, Mülkiyet Anlaşması, Devlet, Yasa, Doğal Hukuk, Sivil hukuk, Çalışma.

"Die Beziehung zwischen Staat und Eigentum bei Johann Gottlieb Fichte"

Zusammenfassung

Das Eigentum ist ein unveräußerliches Recht. Jeder, der in einer Gesellschaft lebt, hat Eigentumsrecht. Die Menschen müssen aber einen Eigentumsvertrag abschliessen. Ohne Abschliessung des Eigentumsvertrag ist das Eigentum nicht möglich. Fichte begründet das Eigentum durch das Recht auf Arbeit. Das Eigentum muss durch das Rechtgesetz gesichert werden. Denjenigen, die kein Eigentum oder Arbeit haben, muss vom Staat oder von Bürgern geholfen werden. Der Staat garantiert das Eigentum durch das Gesetz für alle. Der Staat hat selbst die Materie des Eigentums. Dagegen haben die Menschen die Form des Eigentums. Das ursprüngliche Eigentum gehört zu Gott. Der Staat soll das Recht

---

* Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü, Öğretim Üyesi.

auf Arbeit uns selbsterarbeiteten Besitzt sichern. Der Staat hat die Aufgabe, die Rechte seiner Bürger so weit wie möglich zu verbessern.

Stichwörter

Eigentum, Recht, Eigentumsvertrag, Staat, Gesetz, Naturrecht, Bürgerliches Recht, Arbeit.

Hukuk felsefesi tarihi gözönüne alındığında Fichte'nin bu disipline kazandırdığı birçok yeni düşünce ve kavramlar söz konusudur. Bunlardan belli başlı olanlarını şöyle sıralayabiliriz: Mülkiyet sözleşmesi, herhangi bir şey üzerinde tasarruf hakkıyla mülkiyet hakkının birbirinden ayrılması, işlenmeyen mülkiyetde mülkiyet hakkının kaybolması, nihai anlamda gerçek mülkiyetin (ileri sürdüğü bireysel mülk edinme hakkıyla çelişmek pahasına) Tanrı'ya ait olması vs. gibi.

Fichte mülk edinme hakkının yaşama, çalışma, eğitim gibi temel haklardan (*Urrecht*) biri olduğu düşüncesindedir. Bu bağlamda bu hak diğer temel haklarla sıkı bir ilişki içerisindedir. Bunlardan daha temel olanı ise, insanın herhangi bir şeye sahip olmayı *istemesidir*. Böyle bir isteme için de insanın özgür olması ve bu özgürlüğünü algılar dünyasında kullanma ve gerçekleştirme hakkına sahip olması gerekir. Bu anlamda mülkiyet özgürlüğü, bireysel özgürlük ve onun olmazsa olmazı olan istemenin ardından gelen bunlara bağlı olan bir özgürlük çeşididir.

Biz bu makalede Fichte felsefesinden hareketle mülkiyetin sayılan ön şartlarından ziyade onun gerçekleşmesiyle ortaya çıkan fiili durumun devlet aygıtıyla nasıl bir ilişki içinde olduklarını tespit etmeye çalışacağız. Bu bağlamda devletin mülkiyet hakkı için bir engel olup olmadığı, bu hakkın sınırlarının olup olmadığı varsa neler olduğu ve bu hakkın mülkiyet anlaşmasıyla nasıl bir bağıntıya sahip olduğu cevaplamaya çalışacağımız diğer sorulardır.

Bu sorulara cevap aramaya başlamadan önce Fichte'nin mülkiyet kavramından ne anladığını kısaca belirtmekte fayda vardır. Mülkiyet hakkının temeli yukarıda kısaca belirttiğimiz gibi bireyin algılar dünyasında özgürce eylemde bulunmasından kaynaklanan temel bir hakktır. Bunun yanında bundan daha da önemli diğer bir şart ise bireyin bir şeye sahip olma arzu ve *isteğidir*. Böyle bir yönelme ancak, şeylerin benim amaçlarıma tâbi olmaları şartıyla geçerlilik kazanabilir. Eşyanın hedeflerimi gerçekleştirmem bağlamında bana tâbi olmaları yine ancak benim eylememle, daha kesin bir ifadeyle çalışmamla mümkün olabilmektedir. Bu tespiti Fichte mülkiyetin en asli unsuru olarak görür. Bu saptamayı o şöyle ifade eder: “Bir şeye sahip olmanın en asli unsuru (...) o şeyin amaçlarımızı gerçekleştirmeye taabi olmasıdır.” (Fichte 1845, III: 24)¹. Çalışma sayesinde birey şeyleri kendi tasarrufu altına almaktadır. Bu bağlamda “çalışmadan mülkiyet olmaz” cümlesi mülkiyet hakkının özünü oluşturur. Fichte bu hakkın açığa çıkmasında insanın bir amacı gerçekleştirmek üzere herhangi bir şeyi kendi hakimiyetine almasının yanında onu hakimiyetinde tutmasının da önemli bir rol oynadığı kanatindedir. (Zahn 1960: 116). Fichte'nin bu görüşü bir takım eleştirilere

¹ Bundan sonraki alıntılarda Fichte'nin toplu eserleri (SW) olarak kısaltılacak ve kaçınıcı ciltten alıntı yapıldığı roma rakamlarıyla belirtilecektir.

maruz kalmış ve bu bağlamda Schottky Fichte'ye sert eleştirilerde bulunmuştur. Ona göre Fichte'nin bu görüşü keyfi uygulamalara açıktır. Amaçlar bireyler tarafından belirlendiğinde ve ona göre herhangi bir nesne üzerinde mülkiyet iddiasında bulunulduğunda hukuksal sınırlama denen bir şey ortada kalmaz. Aynı zamanda bu amaçlar her zaman aynı kalan değişmeyen şerhler de değildir. "Herhangi bir nesneyi kendi amaçlarıma göre hizmetime almam hiçbir zaman benim o nesneyle sadece ve sadece bu amaçtan dolayı ilgilendiğim anlamına gelmez. Ben niçin bu nesneye ait olan ilgimi istediğim zaman değiştiremeyim ya da başka ilgilerin konusu yapmayayım?" (Schottky 1973: 167). Ona göre Fichte'de bu sorunun cevabı yoktur.

Fichte'de mülkiyet kavramı bağlamında değinilmesi gereken önemli bir ayrıntı söz konusudur. O da şudur: Fichte bir şey üzerinde tasarrufa sahip olmanın (*Besitz*) henüz mülkiyet (*Eigentum*) anlamına gelmediğini ısrarla belirtir. Tasarruf hakkı ancak bir takım şartların biraraya gelmesiyle mülkiyet haline gelir. Birinci ve en önemli şart, benim tarafımdan tasarruf altına alınmış olan şeyin benim mülküm olarak **deklare** (*deklarieren*) edilmesidir. Buna bağlı olarak gelişen belki birincisinden de önemli olan ikinci şart, benim tarafımdan benim mülküm olarak deklare edilmiş olan açıklamanın başkaları tarafından **kabul** (*Anerkennung*) edilmiş olmasıdır. "Mülkiyet hakkının tam gerçekleşmesi ancak ve ancak *karşılıklı kabul ve tanıma* ile mümkündür. Bu karşılıklı tanıma onun temel şartıdır ve bu olgu olmadan mülkiyetin gerçekleşmesi mümkün değildir. Bütün mülkiyet hakkının temeli birçok insanın istemelerini tek bir istek etrafında birleştirmeleridir."(Fichte SW, III: 1)

Böyle bir mülkiyet hakkı artık doğal hukukun değil, devlet hukukunun konusudur. Zaten doğal hukukun toplumda pozitif bir geçerliliği yoktur. Doğal hukuk insanın kendinde şey olarak hangi haklara sahip olduğunu belirlerken; devlet hukuku mutlu bir yaşam sürmek için doğal hukuka bağlı kalmak şartıyla hangi hakların karşılıklı olarak korunması gerektiğine karar verir. Devlet hukukunun daha da önemli bir yönü, onun mülkiyet hakkını ve özgürlüğü korumak için zor kullanma hakkına sahip olmasıdır. Kısaca devlet hukuku, pozitif bir hukuktur ve böyle bir hukuk kendisini akılla temellendirir.

Fichte insanın sahip olduğu en büyük mülkiyetin yaşama hakkı ve şahsi emniyet olduğu tespitinde bulunur.² Bu bağlamda vatandaşlık sözleşmesinde (*Staatsbürgervertrag*) insan bedeninin dokunulmazlığı mutlak olarak korunmuştur. Çünkü beden insanın sahip olduğu en kıymetli mülküdür. Buna yapılan bir tecavüz, bütün haklara karşı yapılan bir tecavüzdür. Çünkü diğer bütün haklarının kullanımı buna bağlıdır (Fichte SW, III:240).

Fichte mülk edinme hakkıyla mülkten vazgeçme ya da bu hakkı kaybetme (*Dereliktion*) olgusunu birlikte ele alır. Bu kavram herhangi bir mülkün sahipsiz kalması ya da herhangi birisinin mülke sahip olmaktan vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Böyle bir hak, yani mülk sahibi olmaktan vazgeçme hakkı, ilk önce mülk edinme hakkını ve buna bağlı olan hukuksal süreci şart koşar. Bu bağlamda bu hak mutlak bir hak olmayıp; görelî bir haktır. Mesela birey bizzat kendi bedeni ve yaşamına artık sahip

² Şahsi emniyet Fichte'ye göre ancak mutlak mülkiyet ve onun garanti altına alınmasıyla mümkündür. Bunlar olmadan şahsi emniyet olanaksızdır. İkisi arasında karşılıklı bir gereklilik söz konusudur. Devletin mülkiyeti korumada monopol olduğunu kabul etmesine rağmen Fichte, tek tek bireylerin kendilerini savunma haklarının olduğu görüşündedir.

olmama hakkına sahip değildir. Bunlar sahihsiz bir şekilde ortada kalıp başkalarının malı olamaz. Aynı zamanda Fichte bunu bireyin kendi hayatına son verme hakkına sahip olmadığı şeklinde de anlar. Mülkiyetten vazgeçme konusu Fichte'ye göre, sivil hukukun ya da mülkiyet anlaşmasının (*Eigentumsvertrag*) konusudur ve en temel mülk edinme şekillerinden biridir. Herhangi bir malın sahihsiz kalması ya da sahibinin onun üzerindeki mülkiyet hakkından vazgeçmesi toplumda mülk sahibi olmayan birinin mülk sahibi olabilmesi için oldukça önemlidir. Böyle bir yöntem aynı zamanda toplumda mülkiyet değişiminin de temelidir. Bu bağlamda Fichte ilginç bir şekilde herhangi bir bedel karşılığında sahip olunan eşyaların değiş-tokuşunu mülk edinme olarak kabul etmez. Ona göre bu sadece bir alış verıştır. Çünkü bir şeyin gerçekten mülk olabilmesi için onun mülkiyet anlaşması şartlarına bağlı olması gerekir. Yani burada söz konusu olan herhangi bir bireyin sahip olduğu mülkün bir başkasına tamamen devridir ki bu aynı zamanda sivil hukukun da gerçek objeksidir. Bu devirde değişen tek şey mülk sahipleri olup, gerçek mülk sahibi hâlâ devlettir.

Bu anlayışa göre mülkiyet özel hukukla ilişkilidir. Mülkiyetin mutlak ve göreceli olmak üzere iki yönü vardır. Mülkiyetin mutlak yönü onun parasal değeridir. Göreceli mülkiyet ise tarla, bahçe ve ev vb. gibi şeyleri içine alır. Bu bağlamda devletin karışmadığı mülkiyet çeşidi mutlak mülkiyettir (Fichte SW, III: 255). Yani sahip olunan mülkün değeri mutlak mülkiyeti ifade ederken; onun kullanımı göreceli mülkiyeti ifade eder. Mülkiyet ve değer arasındaki ilişkiye Hegel de dikkatleri çeker: “Herhangi bir şeyin bir değere sahip olması benim ihtiyacımı tatmin edebilir. Herhangi bir mülkün sahibi olmam akli bir sahiplenmedir. Yani ben onun ya da genel anlamda herhangi bir şeyin sahibi olarak herhangi bir ihtiyacımı ya da genel anlamda bir ihtiyacımı karşılamaktayım. Düşünen biri olarak benim ihtiyacım, genel bir şey ve genel bir ihtiyaçtır.”(Hegel IV: 227)

Fichte mülk edinmenin bu çeşidi yanında herhangi bir mülkün başkasına bağışlanması ve miras yoluyla mülk edinme olgusunu dile getirir. Hediye ya da bağışlamada bir taraf isteyerek kendi mülkü üzerindeki bütün haklardan vazgeçmekte ve bunu başka birisine ya da kuruma bağışlamaktadır. Burada bağışlanan bu mülkün bağışlanan tarafından kabul edilip edilmemesi birincil derecede önemli değildir. “Mutlak mülkün hediye edilmesi mülkün bir elden diğer bir ele geçmesi demektir. Burada hediye eden kabul edilip edilmemesi hususunda herhangi bir tartışmanın meydana gelmesi söz konusu değildir. Böyle bir durumda satış durumunun şartları geçerli olur. Mülkü hediye eden kendi yaşamını temin edecek kadar mülkü kendinde tutmalıdır. Hiçkimse hediye edilen şeyi geri isteme hakkına sahip değildir. Çünkü mülkiyet anlaşmasına göre hediye alan artık o malın hukuksal ve sınırsız mülkiyet hakkına sahiptir. Miras yoluyla da mal sahibinin ölümünden sonra ondan kalan malları yakınlarına hediye edilir.” (Fichte SW, III: 257).

Her ne kadar mülkiyet ve yaşam hakkı en temel haklardan ve dokunulmaz olsalar bile Fichte bazı durumlarda bu hakların ortadan kalkabileceğinin ya da dokunulmazlıklarını yitirebileceklerinin farkındadır. Bunun en açık örneği savaşlardır. Savaş durumlarında bu haklara dokunulduğundan dolayı orada hukuksal bir ilişkiden bahsetmez zordur. Savaş sırasında her türlü hukuksal ilişkiler ortadan kalkar. Savaş yapan ülkenin vatandaşlarının mülkiyeti artık garanti altında değildir. Zaten savaş durumu da hukuksal bir durum değildir. (Fichte SW, III: 131).

Mülkiyet hakkına bağlı doğal bir hak da bireyin sahip olduğu mülkiyeti başkalarının tecavüzünden korumaktır. Bu gerçeklik temel hukukun gerektiğinde zorlama, güç ve kuvvet kullanma yetkisine sahip olmasını zorunlu kılar. Bu bağlamda benim temel haklarıma tecavüze kalkışan biri hukukun zorlamasını hak etmiş demektir. Yani bu durumda hukuk cezai yaptırımlar uygulamak durumundadır. Bu yaptırımın olmadığı durumlarda bireyin mülkiyet hakkının nerede başlayıp nerede bittiği, birisinin mülküne tecavüz edildiği vakit ne yapılması gerektiği gibi sorular cevapsız kalır. Böyle bir durumun doğal sonucu, aynı şeye daha fazla sahip olmak isteyen insanlar arasında sonu gelmez çekişmeler olacaktır. Yani Hobbes'in o meşhur deyişinin "*bellum omnium contra omnes*" ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Bununla birlikte bütün insanların hukuka uygun davranması, güvenilir ve inanlı olması ve ahlaki açıdan kendi kemale erdirmesi durumunda böyle bir olumsuzlukla karşılaşmayabilir. Fakat insan türü ahlaki açıdan kemale ermiş bir tür değildir. Belki bu bir potansiyel olarak onda vardır fakat bunun bizzat insanın kendi mücadelesiyle gerçekleştirilmesi gerekir. Yani insan, ancak kendi edimleriyle ahlaki bir varlık olur (Fichte SW, III: 148). Bundan dolayı doğal hukuk alanında insanlardan ahlaki olmalarını beklemek anlamsız olur. Burada geçerli olan şey sadece yasallıktır. Bu bağlamda sosyal düzenin sağlanması için ben ve öteklinin haklarını üçüncü bir kişiye devretme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yapılmadığı durumda "çözümü imkansız bir hukuk mücadelesi ve ondan da taraflardan birinin muhakkak kaybetmek zorunda olduğu bir savaş ortaya çıkar. Böyle bir savaşın açığa çıkmaması için taraflar kavgalarını sona erdirmek ve kararı vermek üzere yetkilerini üçüncü bir kişiye devretmek durumundadırlar. Taraflar aynı zamanda bu kişi ya da kurumun fiziksel gücüne de boyun eğmek durumundadırlar." (Fichte SW, III:128). Böyle bir kurum kesinlikle taraflara benzer üçüncü bir kişi olamaz. Bu kurum ancak ve ancak aynı toplumda yaşayan insanların bütününe kapsayacak ve geneli temsil edecek bir güç olabilir. Ancak böyle bir güç bireylerin haklarını koruyabilir ve toplumsal ahengi sağlayabilir. Bunu yaparken de muhakkak surette yaptırım gücüne sahip olmalıdır. Böyle bir gücün adı *devlettir*. Ancak devletin olduğu durumlarda hukuk sistemi ortaya çıkabilir ve uygulanabilir. Böyle bir durumda artık doğal hukuk ortadan kalkar. Devlet denilen siyasal aygıt herhangi bir kişi yada zümrenin harika bir şekilde ortaya koydukları bir şey değildir. Devlet'in temeli tek tek bireysel isteklerin ve aklın kendi bireysel yaşamlarını bir topluluk içinde düzenlemek üzerine anlaşmaları sonucunda ortaya çıkar. Bu amaç için insanlar bir *anlaşma (Vertrag)* yaparak kendilerini hem bu sürece aktif olarak katarlar hem de haklarını karşılıklı olarak korumuş olurlar. Bu bağlamda hukuksal güvence devlet aygıtını zorunlu hale getirmektedir. Vatandaşlık anlaşması da yine ancak anlaşmaya katılan bütün tarafların kabulü sonucunda işlerlik kazanmaktadır. Fakat Fichte bu belirlenimlerin soyut düzeyde bir belirlenim olduklarının farkındadır. Bunun somutlaşmasına ya da somut düzeye çıkmasına Fichte özel bir önem verir. Böyle bir anlaşmanın somutlaşmasının ilk adımı temelini vatandaşlık anlaşmasından alan mülkiyet anlaşmasıdır. Bu anlaşmanın temeli de şudur: "Herhangi birinin mülkiyeti, ikinci bir kişi tarafından ancak bu şahsın mülkiyetinin birincisi tarafından tanınmasıyla mümkündür." (Fichte SW, III: 196). Bu anlaşmaya uyulmadığı durumlarda anlaşma işlevini kaybeder ve anlaşmayı ihlal edenin hukuksal çerçeve içinde mülkü elinden alınır. Bu anlamda bireysel mülkiyet hakkı ancak ve ancak başkalarının mülkiyet hakkına saygı duyulduğu sürece söz konusudur.

Bireysel mülk edinme yollarından en önemlisinin çalışmak olduğu yukarıda belirtilmişti. İnsan yaşamak için çalışmak zorundadır. Çalışmak her zaman beraberinde

mülk edinme olgusunu beraberinde getirmeyebilir. Buna rağmen yaşabilmenin temel şartı çalışmaktır. Bu açıdan Fichte insanların çalışmadan tembel tembel oturup işlerini başkalarından beklemelelerinin kabul edilemeyecek bir davranış olduğunu söyler. Her birey kendi çalışmasıyla yaşamını devam ettirmek sorumluluğuna sahip olmak zorundadır. Fakat toplumda her insanın şu ya da bu nedenle (ama haklı gerekçelerle) çalışmadığı da bir gerçektir. Bu tür durumlarda Fichte bu insanlara toplumun yardım etmesi gerektiği inancındadır. Fakat ona göre akılsal ilkelere göre kurulmuş bir devlette ne fakir bir insana ne de boş gezen bir insana rastlamak mümkündür. Bazı Fichte yorumcuları Fichte'nin bu düşüncelerinden hareketle onun mülkiyet anlaşmasında sosyalist bir eğilim göttüğü görüşünü benimsemişlerdir. (Vorländer 1927: 17). Kanatımızca bu yorum biraz abartılı bir yorumdur zira her türlü yönetim şeklinde çalışmayacak ya da fakir durumda olan insanların hali gözönünde bulundurulur veya devletten ya da bazı kişi ve kurumlardan bu insanlara yardım etmeleri istenir. Bu anlamda Fichte devlet felsefesindeki böyle bir özellik her devlet şeklinde olan olağan bir durumdur. Daha doğru bir ifadeyle olması gereken bir temel bir ilkedir.

Fichte'de mülkiyet hakkının biri olumsuz diğeri de olumlu olmak üzere iki yönü söz konusudur. Bu hakkın olumsuz karakteri, mülkiyet anlaşmasında mülkün ilk etapta başkalarının müdahalelerine açık olması olarak betimlenebilir. Yani bu bağlamda mülkiyetin temeli başkalarının benim mülküne sahip olmaktan vazgeçmeleri ya da onun benim mülküm olduğunu kabul etmeleridir. Bu da mülkiyetin olumsuz karakterini gösterir. Mülkiyetin olumlu karakteri ise koruma anlaşması (*Schutzvertrag*) ile ilgilidir. Bu anlaşmaya göre her birey sadece başkalarının mülküne herhangi bir müdahalede bulunmayacağı garantisini vermemekte, aynı zamanda başkalarının mülküne karşı yapılacak muhtemel bir tecavüze karşı onu korumada yardımcı olacağını deklare etmektedir. Bunu yaparken doğal olarak diğerlerinden de aynı muameleyi beklemektedir. Fichte göre mülkiyet hakkının negatif yanı ile pozitif yanının oluşturduğu bir birlikte, tek tek bireyler organize olmuş bir bütünün parçaları gibidir. Fakat bu organizma mekanik bir organizma değil, canlı bir organizmadır. Fichte'nin bu tespitine rağmen onun ilk hukuk felsefesi eseri sayılan *Alman İdealizminin İlk Sistem Fragmentleri* (*Erste Systemfragmente des deutschen Idealismus*) adlı eserinde devleti mekanik bir şey olarak tanımladığını da gözden uzak tutmamak gerekir. (Rosenzweig 1947: 5 vd.)

Canlı bir organizma olan devletin temelini vatandaşlık anlaşması olduğuna kısaca değinmiştik. Böyle bir anlaşma Fichte'ye göre kesinlikle tâbi olma (*Unterwerfungsvertrag*) anlaşmasıyla desteklenmeli ve tamamlanmalıdır. Çünkü bütün vatandaşları yasalara kesin olarak boyun eğmek zorundadırlar. Bu anlamda bütün insanlar devlete tâbi olan insanlardır. Fichte devlet-birey ilişkisi söz konusu olduğunda ağırlığını her zaman devletten yana koyar. Bu anlamda onun da en az Hegel kadar devletçi olduğu tesbitinde bulunmak yanlış olmasa gerektir. Devlet egemenliği bireysel egemenlikten önemlidir ama Fichte her bireyin aynı zamanda devlet egemenliğinden belli bir pay aldığı iddiasındadır. Fichte'ye göre bunun diğeri bir adı halk egemenliğidir (*Volkssouveränität*). Bu kavramı o Rousseau'dan almış ve daha da genişletmiştir. Her türlü hukuk ve güç, kaynağını halktan alır. Halk ise devletin kuruluşuna katılan ve onun devamını sağlayan bireylerin oluşturduğu topluluktur. Bu halk hiçbir şekilde kendi devletine karşı isyan hakkına sahip değildir. Çünkü devlet bizzat halkın kendisidir. Halkın kendi kendisine isyan etmesi anlamına gelir. Halktan üstün olan tek varlık

Tanırdır (Fichte SW, III: 182). Böyle bir anlayışın demokratik olmadığı aşikardır. Yani halkın elinden protesto ya da gerektiğinde başkaldırma hakkının alınması ve bunun da halk adına yapıldığının iddia edilmesi halk egemenliği kavramıyla bağdaşır gözükmemektedir. Bu bağlamda Fichtenin demokratik devlet şeklini aynen despot devlet şekli gibi hukuka uygun olarak değerlendirmedeğini belirtmekte fayda vardır. Fichte de bu çelişkinin farkındadır ve bu çelişkiyi kendisinin de her zaman savunduğu devletin demokratik temelleriyle demokratik devlet şekli -ki o bununla bugünkü doğrudan demokrasi anlayışını kaseder- arasında yaptığı ayrımla gidermeye çalışır. Fichtenin özellikle doğrudan demokrasiye karşı bu şekilde olumsuz bir tavır sergilemesinin arkasında onun moral ve hukuk kavramlarına yüklediği anlamlar yatar. Moral alanda insan kendi vicdaniyla başbaşıdır ve aynı zamanda kendi kendisinin yargıcıdır. Bu bağlamda onun hukuk anlayışına göre farklı taraflar aynı zamanda kendi eylemlerinin yargıcı olmak durumundadırlar (böyle bir anlayışın -Fichte'nin kavramlarıyla konuşursak- ancak doğal hukukta olabileceği pozitif hukukta böyle bir olgunun mümkün olamayacağını gayet açıktır). Demokrasilerde ise hukuk bağımsız yargıçlar eliyle yönetilir. Yani yargı tarafların üstünde ve tarafsızdır. Ayrıca Fichte doğrudan demokrasilerde bu ilkenin işlerlik kazanamayacağı inancındadır. Yapılması gereken şey ona göre *yalın aklın temsil kabiliyetinin mutlak gerekliliğine* göre davranmaktır. Böyle bir temsil kabiliyetinde halk, belirli hakları kendileri tarafından seçilen yürütme üyelerine bu hakları korumak ve kollamak üzere tevdi eder. Seçilen bu üyeler halka karşı sorumludur çünkü kamu gücünü elinde tutan insanların halka karşı sorumlu olmadıkları durumda despotizm açığa çıkar ki bu da halkın haklarının ortadan kaldırılması demektir (Fichte SW, III: 160). Fichte halktan halk adına yetki alanların sonradan onlara tahakküm etme tehlikesinin farkındadır. Bundan dolayı Fichte yürütmenin karşısına onu dengelemek ve gerektiğinde durdurmak üzere akıl ilkelerine göre kurulmuş, devlet anayasasının (*Staatsverfassung*) temeli olan ve Fichte tarafından *Ephorat*³ olarak adlandırılan bir kurum koyar. Bu kurumun üyeleri yine halk tarafında seçilir ve sadece negatif bir güce sahiptir. Bunların tek görevi hukukun korunması ve özellikle yürütme tarafından muhtemel hukuk ihlallerinin önüne geçmektir. Yürütmeyle bu kurum arasında açığa çıkan anlaşmazlıkların giderilmesi için halka başvurulmalıdır ve onun verdiği karar bağlayıcıdır. Böyle bir uygulamanın pratik açıdan uygulanabilirliği ayrı bir tartışma konusudur. Ayrıca *Ephorat* kurumunun pozitif güçten yoksun olması da onun işlerliği açısından oldukça sakıncalı bir durumdur. Bu bağlamda Fichte Locke tarafından ileri sürülen güçler ayrılığı ilkesini (Locke 1980: 200 vd.) de kabul etmez. O özellikle yürütme ile yargının birbirlerinden ayrılamayacağı inancındadır. Çünkü yürütmenin en önemli görevi hukuku korumak, işlerliğini sağlamak ve hukuksuz uygulamalara yaptırım uygulamaktır. Bütün bunlar aynı zamanda yargıyı ilgilendirir. Yargı denilen şey sadece bu uygulamalarla ilgilenir. Buna karşın birbirlerinden ayrılmaları gereken asıl kurumlar yürütmeye *Ephorat* kurumudur. Yürütme pozitif anlamda kamu gücüne sahiptirler fakat *Ephoratlara* karşı da sorumludurlar.

Fichte'nin devlet anlayışı bağlamında mutlaka değinilmesi gereken bir ayrım da onun ideal akıl devletiyle, reel olarak mevcut olan devlet arasında yapmış olduğu

³ *Ephor* eski Sparta'da en yüksek beş memurluktan birine verilen Yunanca bir isimdir. Bu kavramı devleti yöneten yüksek memurlardan oluşan bir sınıf olarak anlamak mümkündür. Türkçe karşılığı tam olmadığından dolayı kavramı orjinal haliyle kullanmanın daha doğru olacağı kanatindeyiz.

ayrımdır. İdeal akıl devleti hukuk kavramalarıyla kurulmuş bir devlettir ve reel olarak varolan devletle ralarında bir örtüşmezlik vardır. Çünkü reel devlet hiçbir zaman sadece kavramlarla kurulmaz. Böyle bir devlet ancak tarihle birlikte iç ve dış şartların bir ürünüdür. Akıl devletinde temel soru *en doğrusu* nedir iken, reel devlette en önemli soru *mevcut şartlar içinde hangisi doğru* sorusudur. Bu soruya cevap vermek de politikanın işidir. Bu bağlamda politikanın asli görevi Fichte'ye göre, reel devleti ideal devlete mümkün olduğu kadar yakınlaştırmaktır. Mevcut olanı korumayı kendine hedef olarak seçen politika bu amacı gerçekleştiremez. Bu bağlamda gerçek devlet, kendini adım adım ideal akıl devletine yaklaştıran devlettir (Fichte 1800: 397). Akıl devletinin ana özelliklerinden birisi sosyal yönlerinin ağır basmasıdır. O kendisini en iyi şekilde mülkiyetin oluşumu ve dağıtımında gösterir. “Devletin en temel belirleyicisi herkese kendine ait olanı vermesi, bunu gerçekleştirmek için çaba harcaması ve ayrıca verdiği ve dağıttığı bu mülkü muhtemel tecavüzlere karşı korumasıdır.” (Fichte SW, III: 399). Ayrıca akıl devletinde her birey toplumun birer hizmetçisidirler. Buna karşı toplum da bireye iyi bir yaşam sunmalıdır. Bunun için devletin yürütme erki, mensuplarına iş imkanı sağlamalıdır. Çalışma hem hukuksal hem de moral bir kavramdır ve insanın en temel belirlenimidir. Fakat insan da bir yük hayvanı gibi çalışmamalıdır. Çalışırken zevk almalı ve mutlu olmalıdır. (A.g.e: 422). Akıl devletinin diğer bir özelliği de mevcut olanı adaletli bir şekilde dağıtmaktır. Fakat tembel olanlar çalışkanlar gibi eşit bir paylaşımına tabi olamazlar. Onlara yaşamlarını devam ettirecek kadar pay vermek yeterlidir.

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi devlet kavramı olmadan mülkiyet kavramından bahsetmek olanaksızdır. Devlet hem kendi vatandaşlarının hukukunun hem de onların mülkiyet haklarının biricik garantörüdür (Zahn 1960:XI). Kant da bu konuda Fichte ile aynı fikirdedir. Ona göre de devlet aygıtı olmadan güvence altına alınmış bir mülkiyet söz konusu değildir. Herhangi birinin herhangi “bir nesneyi kendisinin olarak görmesi, hukuksal bir durumda ve kamusal güce sahip olan bir devlette mümkündür.” (Kant 1966: 64). Bununla birlikte devletin tek görevinin de mülkiyeti korumak olmadığı Fichte tarafından açıkça dile getirilir. Devletin bundan daha öncelikli görevleri -yukarıda değindiğimiz gibi- söz konusudur. Bu bağlamda Brandt, Fichtenin Hegel'den çok önce devletin tek görevinin sadece mülkiyeti ve mülkiyet hakkını korumak olmadığını açıkça belirttiğini belirtir. (Brandt 1974: 24). Bununla beraber Fichte mülkiyete sahip olmayanları mülk sahibi yapmanın da devletin önemli görevleri arasında olduğu inancındadır. Bunu aynı zamanda toplumun refahını artırmak, toplumdaki gelir dağılımını mümkün olduğu kadar dengede tutmak için yapmak durumundadır (Fichte SW, IV: 295 vd.). Mülk sahibi olmanın bireye bakan yönü ise belki daha önemlidir çünkü mülkiyet insanı özgür ve bağımsız kılar (A.g.e.: 298).

Temel mülkiyet hakkı devlete aittir. (Fichte SW, VII: 548). Fakat devlet bu mülkiyeti tek başına kullanmaz daha doğrusu kullanamaz. Bu yüzden devlet belirli anlaşmalar çerçevesinde özel mülkiyete izin verir. Bu anlamda devletin herbir vatandaşı hukuki anlamda mülk edinme hakkına sahiptir. Fichte burada ilginç bir sınırlama getirir. Herhangi bir devlette hiçbir birlik, tarikat, cemaat ya da kilise özel mülkiyeti zedeleyecek bir biçimde onların aleyhine olacak bir mülkiyet hakkına sahip olamaz. Mülkiyet hakkı bazı kişi ve kurumlar için bir önhak olarak görüldüğü takdirde hukuksal eşitlik ortadan kaldırılmış olur. Böyle bir tespitin kilisenin ağırlığını hâlâ çok sıkı bir

şekilde hissettirdiği 18.yüzyılın başlarında söylenmesi ve bunun savunuculuğunun yapılması gerçekten dikkate değerdir. Fichtenin ateizmle suçlanması sebeplerinden biri de bu olsa gerektir. Bütün mülkiyeti asli sahibi olarak Tanrıyı gören bir filozofun ateizmle suçlanması dikkati çeken diğer bir husustur. Tanrı hem bireylerin hem de devletin üzerinde gerçek mülkiyetin tek sahibi olup; o bize bu mülkiyeti emaneten vermiştir. (Fichte SW, VI: 120). Bu anlamda Fichte felsefesi çerçevesinde gerçek anlamda mülkiyet sahibi olan Tanrının mülkiyeti insanlara devlet aygıtı aracılığıyla dağıttığı ve ona aynı zamanda bir koruma görevi verdiği sonucuna ulaşmak yanlış olmasa gerektir.

KAYNAKÇA

- BRANDT, R. (1974) *Eigentumstheorien von Grotius bis Kant*, Stuttgart.
- FICHTE, J.G. (1845) *Grundlagen des Naturrechts nach Prinzipien der Wissenschaftslehre*, Band. III, in: Fichtes sämtliche Werke, hrsg. von I.H. Fichte, 8 Bde., Berlin f.
- FICHTE J.G. (1800) *Der geschlossene Handelstaat. Ein Philosophischer Entwurf als Anhang zur Rechtslehre und Probe einer künftig zu liefernde Politik*, in: Werke, Bnd. III, Berlin.
- HEGEL, G.W.F. *Vorlesungen über Rechtsphilosophie*, Band IV, hrsg.von K.H. Ilting.
- KANT, I. (1966) *Metaphysik der Sitten*, Hamburg.
- LOCKE, J.(1980). *Bürgerliche Gesellschaft und Staatsgewalt. Sozialphilosophische Schriften*, hrsg. Von H. Klenner, Leipzig.
- ROSENZWEIG, F. (1947) *Das älteste Systemprogramm*, Heidelberg.
- SCHOTTKY, R. (1973) (Hrsg.): *Einleitung zu J.G.F. Beitrag zur Berichtigung des Urteile des Publikums über die französische Revolution*, Hamburg.
- VORLANDER, K. (1927) *Geschichte der Philosophie*, Bd.I, Leipzig.
- ZAHN, M. (1960) *Einleitung in das Naturrecht*, Hamburg.